

CUMHURİYETİN İLANINA BASININ BAKIŞI

Nurettin GÜZ*

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu aşamasında yapılan reformlardan en önemlisini Cumhuriyetin ilanı oluşturur. 1922 yılı sonbaharında haber, eleştiri ve yorumlarını iç politikaya yönlendiren basın organları Lozan Barışı döneminde yaptığı gibi Cumhuriyet öncesinde de Ankara Hükümetini eleştirmiştir. 4 Ekim 1923 tarihine kadar İstanbul işgal altında olduğu için basının eleştirileri konusunda Hükümetin bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. İlandan önce basın genel olarak Cumhuriyetin ilan edilmesinden yana bir tavır ortaya koyar. Ancak basında tartışılırken önceden haber verilmeden ani bir kararla Cumhuriyetin ilan edilmesi muhalif basının tepkilerine sebep olur. Bunun sonucunda Mustafa Kemal başta olmak üzere hükümete ağır eleştiriler yapılır. 3 Mart 1924'te kaldırılacak olan Hilafet'le ilgili tartışmaların da eklenmesi ile birlikte hükümetin teklifi ile İstanbul İstiklal Mahkemesi kurulur. İstanbul basınına gözdağı vermeyi amaçlayan Mahkeme, İngiltere'den Başbakan'a gönderilen bir mektubu yayınlamaları sebebiyle bazı muhalif gazetecileri yargular, ancak ceza vermez. Mustafa Kemal'in de isteği ile basınla yönetim arasında tekrar iyi bir diyalog ortamı kurularak daha sonraki reformlar için ılımlı bir hava oluşturulur.

Anahtar sözcükler: Türk Basını, Cumhuriyet, Hilafet, Muhalif Basın, İstanbul İstiklal Mahkemesi

THE PRESS VIEW TO DECLARING REPUBLIC

ABSTRACT

One of the most important reform which has been made in foundation stage of Republic of Turkey State is the declaration of Republic. Press associations which has turned their critics and comments to internal policy has also criticized the Government of Ankara as they do this in the term of Lausanne Reconciliation. The Government hasn't got sanction force on the critics of press due to the fact that İstanbul was under military occupation up to 4 th October 1923. Before declaring Republic the press generally expose an attitude that support the declaration of Republic. But while it is discussed by the press, declaration of Republic by a sudden decision without notifying it, causes the reactions of opposite press. Owing to this event heavy critics are made towards first Mustafa Kemal and then the Government. With the addition of debates about Caliphate that would be removed at 3 rd March 1924 İstanbul İstiklar Court is established by suggestion of Government. The court which has aimed to intimidate the press of İstanbul judges some opposite journalist because of publishing a letter which has been sent from England to prime minister, but it doesn't pay a fine to them. By establishing a good dialogue situation between the press and government again with the desire of Mustafa Kemal, a optimistic situation has been established for reforms that will be done later.

Key Words: Turkish Press, Republic, Calihpate, opposition press, İstanbul İstiklal Court.

GİRİŞ

Milli Mücadele sonrasında yeni Türk devletinin askeri ve hukuki alanda kendisini kabul ettirerek tarih sahnesine çıkması ve milletler arası arenada yerini almasından itibaren devletin kurum ve kuruluşları ile şekillenme dönemi de başlar. Yeni devletin şekillenmesinde önemli kilometre taşlarından birisini hiç şüphe yok ki siyasal rejime ilişkin olarak alınan karar, başka bir ifade ile Cumhuriyetin ilanı oluşturur. Cumhuriyetin ilanı 29 Ekim 1923'te yapılmasına rağmen aslında siyasal rejime ilişkin olarak

alınan bu kararın bir anda oluşan düşünceden kaynaklanmadığı, ilana kadar geçen süre içerisinde yeni siyasal rejimin temellerinin oluşturulduğu görülür. Her alanda yoğun iç ve dış çatışmanın yaşandığı Milli Mücadele döneminden başlayarak savaş sonrası dönemde devam eden bir dizi gelişme Cumhuriyetin ilanına zemin hazırlar ve ilan edilmeden önce yeni siyasal sistemin temelleri atılır.

Daha mücadelenin başlarında hareketi tabana yayma düşüncesi 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ile birlikte uygulamaya konulurken,

* Doç. Dr., G.Ü. İletişim Fakültesi.

Meclis'in açılması Anadolu hareketinin içte ve dışta meşruiyet kazanmasını sağlar. Kararların milletin temsilcisi olan Meclis tarafından alınması, bu kurumun üzerinde bir güç tanınmaması Cumhuriyet rejiminin ilk temel taşı oluştururken, 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılması yeni siyasal sistemde Meclis üzerinde herhangi bir kişi ya da kurumun olamayacağı anlamına geliyordu. (Tanin, Akşam, Hakimiyeti Milliye, 3 Kasım 1922; Uluğ 1975) Saltanatın kaldırılmasından sonra Hilafet makamının bir süre daha devam etmesi Halifenin Meclis dışında veya onun üzerinde bir konumda olacağı anlamı taşıyordu. Çünkü Halifeyi TBMM'nin seçmesi, seçim yapılırken Halife seçilen Abdülmecit Efendi'ye hiçbir yetki verilmemesi ve TBMM tarafından ortaya konan bazı şartları kabul ettikten sonra Halife olarak seçiminin yapılması TBMM'nin ülke yönetiminde tek yetkili olduğunu gösteriyordu. Konumu sebebiyle Halifenin siyasal sistem açısından önemli olan Meclis'in üzerine çıkması veya gücünü aldığı bu kurumun kararları aleyhine bir davranış sergilemesi de mümkün değildi. (Atatürk 1973)

4

Cumhuriyetin ilanından önce mevcut siyasal sistemin milli egemenlik sistemine dayandığı ve bunun adı konmasa da Cumhuriyet olduğu genel olarak kabul edilirken, mevcut sistemin uygulanışı konusundaki tartışmaların bir hayli etkili olduğu, özellikle tartışmaların hürriyetler konusunda odaklandığı dikkati çekiyordu. (Güz 1991) Cumhuriyetin ilanı ile ilgili tartışmalar kimi zaman yönetim çevrelerinde gündeme gelmesine rağmen çok ayrıntılı olarak basın ve kamuoyunun gündemine girmemişti. İlanın ani bir kararla yapılması Meclis ve siyasal zeminlerde eleştirilirken basın organlarının da tartışmalara katılmaları siyasal tansiyonun yükselmesine ve bunun sonucunda basınla mevcut yönetim arasındaki köprülerin atılmasına sebep olacaktır. Basın organlarına gözdağı vermek ve 3 Mart 1924'te kaldırılacak olan Hilafet için gerekli zeminin hazırlanmak amacıyla İstanbul basını için İstiklal Mahkemesi gönderilmesi bunun bir sonucudur. (TBMM 1985, Vakit, Tanin, 11 Aralık 1923) Eleştiri dozajını artıran basın organlarına çekidüzen vermeyi amaçlayan mahkeme basın mensuplarına ceza vermesine rağmen bu amacına ulaşırken, basın ülkenin vazgeçilmez unsuru gören Mustafa Kemal'in gazetecilerin gönlünü almak amacıyla İzmir'de 4-5 Şubat 1924'te gazetecilerle görüşmesi basınla yönetim arasındaki ilişkilerin di-

yaloga açık bir zeminde devam ettiğini gösterir (Atay 1984, Yalman 1970, Vakit 5-6 Şubat 1923).

Yeni Türk devleti için şekillenme açısından büyük önem taşıyan Ocak 1923-Mart 1925 dönemi birçok önemli kurumun oluşturulmasına sahne olurken bu kurumlardan birisi olan Cumhuriyetin ilanı siyasal hayatın yanında basın organları için de değişik açılardan önem taşır. Cumhuriyet'in ilanı, "bila kaydu şart hakimiyeti milliye" olan siyasal sistemin adının konması anlamını taşıyorsa da konu siyasal çevreler yanında basın organları için de değişik açılardan tartışma yaratır (Bozkurt 1967).

Cumhuriyetin ilanı değişik açılardan ele alınarak bilimsel araştırmalar için çalışma başlıkları oluşturulabilir: Örneğin ilanın şekline, getirilen yeni sisteme veya düzene yapılan eleştiriler bir çalışmanın konusu olarak ele alınabilir. Yine Meclis zemininde yapılan ve siyasal anlamda lider kadronun bölünmesine yol açan olaylar ayrı bir çalışmanın konusunu teşkil edebilir. Ayrıca yeni siyasal sistemin siyasal, sosyal ve ekonomik etkileri başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilir.

Bu çalışmanın konusunu Cumhuriyetin ilanına basın organlarının yaklaşımı oluşturmaktadır. İlanla ilgili olarak basında yapılan değerlendirmeler incelendiği zaman dönemin gazete ve dergilerinde bir homojenliğin görülmediği, basını sadece ilana olumlu bakanlar ve tepki gösterenler olarak iki grup halinde ele almanın mümkün olmadığı görülür.

İlan konusu ile ilgili olarak basında ikiden fazla görüşün savunulduğu, olumlu veya olumsuz tepki gösterenlerin kendi aralarında farklı görüşleri ileri sürdükleri dikkati çeker. Cumhuriyetle ilgili olarak basın organları içerisinde hükümetin ortaya koyduğu şekilde olayı aynen kabul edenler olduğu gibi Cumhuriyet rejiminin batılı anlamda uygulanmasını isteyenler, sistemin adının önemli olmadığını savunanlar vardır. (Yalman 31 Ekim 1923, Yalçın 31 Ekim 1923, 19 Ekim 1923)

Konu iktidar yanlısı ve muhalif basın açısından farklı olarak değerlendirilirken, dönemin iktidarını destekleyen basın organlarının Hükümetin görüşlerini aynen benimsemeleri ve yapılan veya yapılacak uygulamaları haklı gösterme çabası içerisine girdikleri gözlenirken, muhalif

Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı (3-12).

basında tam bir fikir birliği görülmemektedir. Örneğin Tanin'den Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Vatan'dan Ahmet Emin (Yalman) gibi dönemin önde gelen iki gazete patronu ve başyazarının muhalif kanatta yer almalarına rağmen Cumhuriyetin ilanını tasvip ettikleri, ancak yeni rejimin sadece isim olarak kalmaması, ilanla birlikte düşünce ve uygulamaların değişmesini istedikleri dikkati çeker. Diğer taraftan dönemin önde gelen İslamcı gazetesi olarak görülen Tasviri Efkar'ın sahibi ve başyazarı Velit Ebu-ziyya ilana önce karşı çıkacak, ancak daha sonra bu görüşünden vazgeçecektir.(Güz 1991)

Dönemin basın organlarına bakıldığı zaman İstanbul ve Ankara'nın basının merkezini oluşturduğu, İstanbul'un tarihten gelen özelliği sebebiyle ağırlıklı olarak basın organlarının örgütlendiği yer olarak dikkati çektiği görülür. Yeni Türk Devletinin merkezi olan Ankara basın için ikinci merkez olma konumuna gelirken, İstanbul'la karşılaştırıldığında çok zayıf kaldığı, İstanbul basının önemli bir bölümünün ise Ankara Hükümeti'ne muhalefet ettiği gözlenir. İktidar ve muhalefet yanlısı basında Cumhuriyetin ilanı konusunun farklı değerlendirilmesi, muhalefet eden basın organlarının değişik görüşlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Siyasal iletişim, iletişim tarihi ve siyasi tarih açısından önemli olan bu konunun ayrıntılı olarak incelenmesi bir makale çerçevesini aşacağı düşüncesi ile bu çalışmada genel hatları ile basının, Cumhuriyetin ilanını ele alma biçimi ve ilana gösterdikleri tepki ele alınmaya çalışıldı. Cumhuriyetin ilanından önce basında yönetimle ilgili yapılan eleştiriler, ilan konusuna basının yaklaşımı bu çalışmanın konusunu oluşturdu. Dönemin tiraj, siyasi etkinlik ve yayın politikası açısından önde gelen gazetelerinde yer alan haber ve yorumlar araştırmanın kaynaklarını oluştururken tartışmalara ışık tutan diğer kaynaklara da bu çalışmada yer verildi.

Araştırmaya esas teşkil eden dönem Cumhuriyetin ilanından hemen öncesi ve sonrası iken, 1923 yılı sonbaharı ile 1924 yılı ilkbaharına kadar olan döneme bakıldığı zaman siyasi hayat açısından önemli değişmelerin olduğu, bu değişmelerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmanın çoğu kere mümkün olmadığı gözlenmektedir. Örneğin bu çalışmanın konusunu oluşturan Cumhuriyetin ilanı konusunu Hilafet olayından ayrı değerlendirmek, siyasi alanda-

ki değişmeler, kamuoyu ve basının olaylara yaklaşımı ve olayların birbirinin içine girmesi, kısa süre içerisinde yoğun bir değişme trafiğinin yaşanması sebebiyle neredeyse imkansız gibidir. Bunun içindir ki Cumhuriyetin ilanı konusuna basının yaklaşımının ele alındığı bu çalışmada basının Hilafet konusu ile ilgili düşünceleri de kısmen ele alınacaktır.

I. İLAN ÖNCESİ BASINDA DURUM

Milli Mücadele'nin askeri alanda kazanılmasından sonra barış dönemine girilir ve 1922 yılı sonbaharından itibaren Ankara Hükümeti ile işgal kuvvetleri arasında barış için müzakereler başlarken anlaşma süre boyunca basın için aslında fiili olarak barış ortamı yaşanır. Lozan'daki görüşmelere devam edilmesine ve oluşturulan ılımlı havaya rağmen basının merkezini oluşturan İstanbul 1923 yılı sonbaharına kadar işgal altındadır. İşgale rağmen diğer alanlarda olduğu gibi basın üzerinde de işgal kuvvetlerinin fiili savaş dönemindeki baskısı görülmezken, resmen kaldırılmamasına rağmen sansürün şiddeti yok denecek kadar azdır.

Askeri alandaki mücadele boyunca baskılara rağmen işgal kuvvetlerine karşı Ankara Hükümeti'ni desteklemeye çalışan ve daha çok dışarıya dönük haber ve yorumlar veren basın organları barış sürecinin başlaması ile birlikte haber ve yorumlarını iç politikaya kaydırır. Özellikle 1923 yılı başından itibaren ülke siyasetinin kalbi olan Ankara ve Meclis ile ilgili haber ve yorumları ayrıntılı olarak vermeye çalışır. Yoğun tartışmaların yaşandığı Şubat-Nisan döneminde basın organlarında Meclis'teki tartışmalar yankı bulur. Barış öncesi ve Lozan'da anlaşmanın imzalanmasından sonra da işgal altında olan İstanbul basını için yayınları ve yorumları tepkisini çekse de Ankara yönetiminin yapabileceği fazla bir şey yoktur. Lozan'daki anlaşma gereğince 2 Ekim 1923'de işgal kuvvetlerinin İstanbul'u boşaltmasından ve 6 Ekim'de şehir Türk Ordusu tarafından teslim alınmasından(Soysal 1983, İskit 1939, Tanin 7 Ekim 1923) sonra Ankara yönetimi diğer kurumlar gibi basın üzerinde de etkili olabilecektir.

İç politikaya ait önemli gelişmelerin bulunduğu 6 Ekim 1923 tarihine kadar gelişen olayları Ankara yönetiminin konumu ve İstanbul basınının denetim ve yaptırımdan uzak olması durumuyla birlikte değerlendirmek gerekir. Hakimiyeti Milliye ve Yeni Gün'ün başını çektiği

Ankara'daki basın organları İstanbul basınının eleştirilerine karşı Hükümeti savunurken İstanbul basınının tamamının Hükümete muhalefet ettiğini söylemek de mümkün değildi. Hükümeti destekleyen Akşam ve İleri gibi gazeteler Ankara yönetiminin İstanbul'daki sesi konumundaydı. İktidar yanlısı ve muhalif basının 1923 yılı sonbaharındaki tartışmaları Ankara Hükümeti'nin icraatları yanında siyasal sistem, yetkiler, Hilafet gibi kurumlar üzerinde yoğunlaşıyordu.

Siyasal sistemin şekli ve Cumhuriyet rejimi ile ilgili tartışmaların İstanbul'un işgalden kurtulmasından önceye kadar gittiği dikkati çeker. Cumhuriyet konusunda iktidar yanlısı basın tamamen Hükümetin icraatları doğrultusunda fikir ortaya koyarken, muhalif basında fikir birliğinin olmadığı, bu grubun kendi içerisinde bölündüğü görülür. Dönemin önde gelen ve popülarite iki gazetecisi olan Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Ahmet Emin (Yalman)'ın başını çektiği grup düşünce olarak Cumhuriyeti savunurken Ankara yönetiminin icraatlarını eleştirmekte, idarenin iyi bir yönetim gösteremediğini ileri sürmekte ve daha geniş hürriyetler verilmesini savunmaktadır. Bunlar muhalefet saflarında yer alan ve Cumhuriyete karşı olan diğer basın organlarını da eleştirmektedir.

Muhalefet saflarında olmakla birlikte görüşleri diğerlerinden ayrılan dönemin önde gelen gazetecisi olarak Velit Ebüzziya görülmektedir. Ebüzziya'nın gazetesi olan ve İslamcı basının önde gelen temsilcisi olan Tevhidi Efkar dönemin güçlü yayın organları arasındadır. Bu gazetenin başını çektiği grup içerisinde tarihçesi eskilere giden diğer bir yayın organı olan Mehmet Akif (Ersoy)'un dergisi Sebülür Reşat yer alır. Ancak Sebülür Reşat'ın siyasal sistem ve Cumhuriyetle ilgili tartışmalara çok fazla girmediği dikkati görülür.

Siyasal rejim ve Cumhuriyet ile ilgili ilk tartışmalar 1923 yılı Eylül ayında başlar. Velit (Ebüzziya) Bey'in milli hükümet ile Cumhuriyetin birlikte olamayacağına ilişkin görüşleri Vakit tarafından desteklenir ve gazete bunu ispata çalışır. Öteden beri Cumhuriyet taraftarı olan Hüseyin Cahit günlük köşesinde milli hükümetlerle cumhuriyetler arasında bir farkın bulunmadığını açıklar. Türkiye'deki mevcut sistemde yetkilerin Meclis'te toplanmasının sakıncalı olduğunu ve bunun bir istibdat rejimi yaratabileceğini söyler. Mevcut rejimin zaten Cum-

huriyet olduğunu belirterek yeni sistemin adının konmasının faydalarından söz ederken (Yalçın 29 Eylül 1923) başka bir makalesinde Meclis'te Cumhuriyete karşı çıkanları da eleştirir. Bazı milletvekillerinin Cumhuriyetin ilan edilmesi yerine Meclis Başkanının yetkilerinin artırılması yoluyla konuya çözüm bulunması teklifini reddeder. Gerekçesi, böyle bir yolun tutulması halinde Meclis otoritesinin yine var olacağı endişesidir. Ona göre, Meclis Başkanının yetkileri artırılarak Devlet Başkanı yapılması halinde yarım iş yapılmış olacaktır. Her devlet başkanı cumhurbaşkanı değildir, fakat her cumhurbaşkanı devlet başkanıdır. (Yalçın 1 Ekim 1923)

İstanbul'daki muhalif basının eleştirilerine Ankara'dan özellikle Hakimiyeti Milliye sert cevaplar veriyordu. Hakimiyeti Milliye'nin yazılarından rahatsızlık duyduklarını bildiren Velit Ebüzziya, İstanbul basının söz edildiği gibi milli davaya karşı olmayıp onu desteklediğini, yapılan inkılaplara karşı da kayıtsız kalmadığını, kendilerinin de Ankara yönetiminin olumlu icraatlarının yanında olduğunu, İstanbul basınının yapılan her işi olumsuz olarak yorumlamadığını belirtir. (15 Ekim 1923)

Yapılacak değişikliklerle birlikte Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı olacaktır. Cumhurbaşkanı'na verilecek yetkiler de basın organları arasında tartışma konusu olur. Ahmet Emin bir yazısında, Cumhurbaşkanı olmasından sonra Mustafa Kemal'in Meclis Başkanlığı ve parti başkanlığını bırakmasının doğru olacağını ileri sürerken, (Yalman 5 Ekim 1923) Mustafa Kemal'e yakınlığı ile bilinen Suphi Nuri aksini savunarak verilecek yetkinin artırılmasını ve hatta Mustafa Kemal'in bir diktatör olmasını ister (İleri 7 Ekim 1923). Suphi Nuri'nin gerekçesi de hazırdır: Meclis ve Hükümet ülkeyi ileri götürmemiştir ve partinin ideallerden uzak menfaatçilerin toplandığı bir merkez haline gelmiştir.

Dönemin önde gelen muhalif gazetecilerinden Hüseyin Cahit Cumhuriyetin ilanının savunurken, bir diktatörlük kurulmasına da şiddetle karşıdır ve bu görüşünü Cumhuriyetin ilanından sonra daha sert bir biçimde gösterecektir. Suphi Nuri'nin yazısından sonra da Mustafa Kemal'in kesinlikle bir diktatörlük kurmayacağına inandığını, böyle bir durumun söz konusu olması halinde Mustafa Kemal'in millet nezdindeki sevgisinin azalacağını belirtir. (Yalçın 9 Ekim 1923) Mustafa Kemal ve Cumhuriyetle

Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı (3-12).

İlgili olumlu yorumlar yapmasına rağmen mevcut hükümeti eleştirmekten geri durmayan Hüseyin Cahit, kendisinin Cumhuriyet hayranı olduğunu savunur. Kendi ifadesine göre Hüseyin Cahit ülke yönetiminde Cumhuriyete geçilmesi fikrini Malta'da sürgünde iken benimsemiştir. Bu fikri benimsemesindeki asli faktör ise Handedan'ın ülkeyi iyi idare edememesi ve millete yüz çevirmesidir. (Yalçın 1976)

Cumhuriyete karşı çıkanlar içerisinde yer alan Tevhidi Efkar'ın sahibi ve başyazarı Velit (Ebüzziya) Bey, gazetesinde bir gün arayla yayınladığı iki yorumla kendisinin Cumhuriyete karşı olmadığını ileri sürdü. Meclis'teki tartışmalara değinerek, burada iki görüşün ortaya konduğu, bazı üyelerin Cumhurbaşkanı'na batılı ülkelerdeki gibi bir yetkinin verilmesinin savunulduğunu, kendisinin de bu görüşe katıldığını belirtir. Böyle bir uygulamaya gidilmesi halinde seçimlerin daha serbest bir ortamda yapılacağını, yeni parti kurmanın serbest olacağını söyler. (Ebüzziyazade 19 Ekim 1923)

Bir gün sonraki yazısında yine Cumhuriyet konusuna değinen Velit Ebüzziya, Cumhuriyetin ilan edilmesi halinde Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı olmayı istediğini, bunun hem hakkı hem de görevi olduğunu buna itiraz edilemeyeceğini söyler. Cumhuriyetin mutlaka ilan edilmesi isteniyorsa bunun yapılabileceğini, böyle bir durumda Avrupa'daki ülkelerden birisinin sisteminin aynen alınıp uygulanabileceğini belirtir. Hüseyin Cahit gibi Velit Bey de Meclis Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığının aynı kişide olmasının sakıncalı olacağı görüşündedir. Bu sebeple Cumhurbaşkanı seçilmesi halinde Mustafa Kemal Meclis Başkanlığını bırakmalıdır. (Ebüzziyazade 20 Ekim 1923)

Basın organlarındaki tartışmalar devam ederken Cumhuriyetin ilan edileceği tarih de yaklaşmaktadır. Basındaki tartışmalara rağmen ilanın ne zaman yapılacağı konusunda bir bilgi bulunmadığı gibi Mustafa Kemal dışında hükümet ve parti içerisindeki yetkililer de ilanın tarihi konusunda bir bilgiye sahip değildir.

II. CUMHURİYETİN İLANI

Yönetim şeklinin Cumhuriyet olacağı konusundaki düşüncenin ilk açıklanma tarihinin Milli Mücadele dönemine kadar uzandığı görülmektedir. Kongre için Erzurum'da bulunduğu sırada Mustafa Kemal yanında bulunan

Mazhar Müfit'e zamanı geldiğinde hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını söyler ve bu fikri kendisi izin vermeden önce açıklamamasını ister. (Kansu (I) 1988) İlandan önce konu tekrar tartışılmaya başlanır ve 11 Eylül 1923 tarihinde Ankara'da Falih Rıfkı, Yunus Nadi'nin de bulunduğu bir sohbette Mustafa Kemal orada bulunanlara hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını söyler. Konuşmalar sırasında daha sonra basının tartışacağı bir konuya Mustafa Kemal açıklık getirir: Kendisi Cumhurbaşkanı olduktan sonra da parti başkanlığını bırakmayacaktır (Atay 1955). Yeni hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını belirtilmesine rağmen ilanın ne zaman yapılacağı konusunda bir bilgi o sohbette de verilmez. Ancak Ekim ayı içerisinde basın ve diğer siyasi çevrelerde konu tartışmaya açılarak bir anlamda kamuoyunun nabızı tutulmaya çalışılır.

Konunun kamuoyu ve basında tartışılması ilanın tarihinin yaklaştığını gösteriyordu. Çünkü Mustafa Kemal Milli Mücadele döneminde de herhangi bir konuda karar vermeden önce basında ve kamuoyunda tartıştırdı sonra kararını verirdi. (Sertel 1977) İlanından önce Cumhuriyetin basında değişik açılardan tartışılması da bunun bir sonucu olsa gerekir. Konu değişik açılardan ele alınmak suretiyle milletvekillerinin ve basının tepkileri alınmaya çalışılmış, basında genel olarak Cumhuriyetin ilanı yönünde bir kanaat oluşmuştu.

Cumhuriyetin 29 Ekimde ilan edileceğini 28 Ekim akşamı Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal açıklar. (Atatürk 1973) Çankaya'ya davet edilen bazı milletvekili ve paşaların bulunduğu yemekte Mustafa Kemal ertesi günü Cumhuriyeti ilan edeceklerini belirtir ve yemekte bulunan Mazhar Müfit'e, Erzurum Kongresi'nden beri sakladığı Cumhuriyet kelimesini artık kullanabileceğini bildirir. (Kansu (II) 1988) Yemekten sonra İsmet Paşa ile birlikte Teşkilatı Esasiye (Anayasa)nin değiştirilmesi için bir teklif hazırlarlar.

Basın organları ilanın tarihi konusunda fikir sahibi değil ise de Cumhuriyetin yakında ilan edileceğine dair işaretler 29 Ekimden birkaç gün önce görülmeye başlandı. Mustafa Kemal'in hazırladığı bir plan doğrultusunda Başvekil Fethi (Okyar) Bey Hükümeti 27 Ekimde istifaya etti. Bu olayı basın organları değişik şekillerde yorumladılar: Vakit, Fethi Bey Hükümeti'nin Meclis'le aralarında çıkan bir sorun sebebiyle

istifa ettiğini belirtirken, Tanin yeni hükümetin İsmet veya Fevzi Paşa tarafından kurulacağını söylüyor, Tanin, istifaya Rauf ve Sabit Beylerin sebep olduğunu, İsmet Paşa'nın bu yüzden yeni hükümete girmeyeceğini belirtiyordu. Çünkü Rauf ve Sabit Beyler Mustafa Kemal'in muhalefetine rağmen yönetime gelmişlerdi. Diğer taraftan Hakimiyeti Milliye'de yer alan bir yazıda yeni hükümetin nasıl oluşturulacağı sorulurken, Vakıf'te yer alan bir haberde yeni hükümetin Ali Fuat (Ceibesoy) Paşa tarafından kurulacağı söyleniyordu. Cumhuriyetin ilan edildiği haberi Tanin ("Türkiye Devletinin Şekli Hükümeti "Cumhuriyet" Oldu, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Reisicumhur İntihab Eildi) ve Hakimiyeti Milliye'de (TBMM Dün Gece Türkiye Devletinin Şeklini Müttefikan Cumhuriyet Olarak Tespit ve Dokuza Çeyrek Kala Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini "Reisicumhur" İntihab Eyledi) 30 Ekim tarihinde haber olarak verilirken, Tevhidi Efkar (İsmet Paşa Cumhuriyet İdaresinin İlk Kabinisini Teşkil Etti) olayı 31 Ekim tarihli sayısında okuyucularına duyuruyordu.

Cumhuriyetin ilanı beklenen bir olay olmasına rağmen ilan konusu siyasi zeminde Rauf Bey'in başını çektiği grup tarafından iyi karşılanmaz. 29 Ekim'de İstanbul'da bulunan Rauf Bey 1 Kasım tarihli Vatan ve Tevhidi Efkar'a verdiği beyanatta, Cumhuriyetin aceleyle getirildiğini söylemesi tepkilere sebep olur ve yönetim yanlıları Rauf Bey'in gerçek niyetinin Hilafet'i korumak olduğunu, bu sebeple Kazım Karabekir, Ali Fuat (Ceibesoy) ve Refet (Bele) Paşalarla birlikte Cumhuriyete karşı çıktıklarını belirtirler.(Kuran 1959, Atay 1984, Ergun 1982)

Rauf Bey'in sözleri parti yöneticilerinin ve milletvekillerinin de tepkisini çeker. 22 Kasım tarihli parti grubu toplantısında beyanıyla ilgili olarak Rauf Bey hakkında görüşme açılır ve parti içerisindeki radikal kanat Rauf Bey'e sert eleştiriler yöneltir. Başbakan İsmet Paşa ise son noktayı koyar: Halifeyi ziyaret Hilafet meselesini gündeme getirirdi. Böyle bir meseleyi Rauf Bey gündeme getiremez, bunu gündeme getirecek kafa gerekirse kopartılıp alınır. Grup toplantısında yapılan konuşmalarda, basında çıkan sözlerinin geri almasının istenmesine rağmen Rauf Bey geri adım atmamakta direnir ve grup toplantısından ayrılır (Bozkurt 1967). Rauf Bey grup toplantısında yaptığı konuşmada üstü örtülü olarak yönetimi eleştirme-

ye devam ederken, diğer taraftan kendisinin de Cumhuriyet taraftarı olduğunu söyledi. Cumhuriyet konusunda söylediği bir söz ile yönetimin millet hakimiyetine dayanmadığını ima etti: "Her cumhuriyet bila kaydüşart hakimiyeti milliye değildir, fakat bila kaydüşart hakimiyeti milliye her zaman cumhuriyettir"(her Cumhuriyet kayıtsız şartsız millet hakimiyeti değildir, fakat kayıtsız şartsız millet hakimiyeti her zaman Cumhuriyettir).(Tunçay 1981) Rauf Bey'in bu sözleri daha sonra basın tarafından yapılacak olan eleştirilerde de gündeme getirilecektir. Basın organları birçok olayda Meclis'in devre dışı kaldığı ve verilen emirleri yerine getiren bir kurum haline sokulduğunu belirterek yönetimi eleştireceklerdir.

III. İLANA BASIN ORGANLARININ BAKIŞI

Cumhuriyetin ilanına en fazla konu tartışılırken karşı çıkanların tepki göstereceği, örneğin Tevhidi Efkar'ın bunu eleştireceği beklenirken daha çok Cumhuriyet taraftarı fakat yönetime muhalif olan basın organlarının Cumhuriyetin ilanını değil ama ilanla birlikte yapılan uygulamayı eleştirdikleri görülür. Bunlar içerisinde Tanin'in sahibi Hüseyin Cahit (Yalçın) başı çekmekle birlikte Vatan ve sahibi Ahmet Emin (Yalman) da eleştirilere katılır. Hüseyin Cahit (Yalçın)'in yaptığı eleştiriler gerçekten serttir ve kimi zaman doğrudan Mustafa Kemal'i hedef alır.

Hüseyin Cahit'in ilk eleştirisi Cumhuriyetin ilanından iki gün sonra yayınlanır. Cumhuriyetin kendiliğinden olağanüstü bir etki yaratmayacağını, sorunların yine yönetim tarafından çözümleneceğini belirten Hüseyin Cahit, Cumhuriyetin yaşamasının ancak doğru bir yönetimle mümkün olacağını belirtir. Ona göre önemli olan zihniyetlerin değişmesidir. Cumhuriyetle birlikte yöneticilerin düşünceleri de değişmeli ve devlete ait işler daha hızlı yapılmalıdır. Milli Mücadele'nin kazanılması ile birlikte zaten millet fiilen Cumhuriyeti kurmuştur. Önemli olan kurum ve kuruluşları ile Cumhuriyeti tam olarak kurmak ve ülkeyi kalkındırmaktır. Kendisinin Cumhuriyet taraftarı olduğunu tekrarlayan Hüseyin Cahit, yeni sistemin putlaştırılıp her sorunun kendiliğinden çözümlenmesinin mümkün olamayacağını belirtir. Konunun tartışma zemininde iken ve kanunda yer alan noktalarda çok az itiraz söz konusuysa kısa bir zaman içerisinde Meclis'e getirilip

Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı (3-12).

ayrıntılı olarak tartışılmadan kanunlaştırılması-
nı olağan dışı olarak görür.(Yalçın 31 Ekim
1923)

Vatan'da yayınlanan bir yazıda ise bütün mese-
lenin "milli ruh"un muhafaza edilip edilemeye-
ceği olduğu belirtilerek yeni hükümet eleştirili-
yordu. Ülke sathında sorunların çözülmesi
için serbest tartışma ortamının çok önemli ol-
duğu belirtilerek bunun sağlanmasının gerekli-
liği vurgulanıyordu. Gazetenin şikayet ettiği
hürriyetler konusu öteden beri muhalif basın
tarafından dile getiriliyor ve hükümet eleştirili-
yordu. Vatan gibi Tanin'de yer alan bir yazıda
hükümet eleştirilerek önceki kabineyi Ali Fethi
(Okyar) ve Rıza (Nur) Beylerin mi başarısız
kıldığı soruluyordu.(Vatan 31 Ekim 1923, Yal-
çın 1 Kasım 1923)

Cumhuriyetin ilanı ile ilgili tartışmalar iktidar
ve muhalif basın organlarının birbirlerini eleş-
tirmesine de sebep oldu. Muhalif basının eleş-
tirilerini haksız bulan Yunus Nadi (Abalıoğlu),
Rauf Bey'in gazetelerde çıkan Cumhuriyetle il-
gili beyanlarına tepki gösterir. Rauf Beyin ger-
çekte Cumhuriyete taraftar olmadığını ileri sü-
ren Yunus Nadi, Rauf Bey'in fikirlerini doğrudan
açıklayarak insanların zihnini bulandırmama-
sını isterken(Abalıoğlu 4 Kasım 1923), eleş-
tirilerine devam eden Hüseyin Cahit ise, Mus-
tafa Kemal'in Cumhurbaşkanı olmasının takdi-
re şayan olduğunu, ülkede hiç kimsenin buna it-
iraz etmediğini söyler. Daha önceki fikirlerini
tekrarlayan Hüseyin Cahit, Mustafa Kemal'in
Cumhurbaşkanı olduğuna göre artık parti baş-
kanlığını bırakması gerektiğini belirtir.(Yalçın
3 Kasım 1923)

Cumhuriyet taraftarı olmasına rağmen uygula-
maları sert bir biçimde eleştiren Hüseyin Ca-
hit'in yazıları Mustafa Kemal tarafından Hilafet'in
kurtarılması çabaları olarak değerlendirilirken,
(Atatürk 1973) Falih Rıfkı, Hüseyin Ca-
hit'in geçmişi hesabını görmeye çalışarak bu
yazıları Mustafa Kemal'den intikam almak ama-
ciyla yazdığını iddia eder. Falih Rıfkı'ya gö-
re, İttihat ve Terakki'nin gazetecisi olan Hüseyin
Cahit'e hizmetlerinden dolayı altın bir ka-
lem verilmesi kararlaştırılmış iken, Mustafa
Kemal buna müdahale ederek hediye verilme-
sini engellemiştir.(Atay 1984)

Hüseyin Cahit en sert eleştirisini 9 Kasım ta-
rihli Tanin'de yayınladı. Bu makalesinde doğ-
rudan Mustafa Kemal'i hedef alan Hüseyin Ca-

hit, açık bir ifadeyle Mustafa Kemal'in dikta-
törlük kurmasından korktuklarını söyledi. Ken-
disinin de Cumhuriyet taraftarı olduğunu tek-
rarlayan Hüseyin Cahit, ancak "Kızıl Cumhuri-
yet" taraftarı olmadığını belirterek; "diktatör-
lükten korkuyoruz; diktatörlüğe doğru yürün-
mekte olunmasından korkuyoruz" diyerek,
Mustafa Kemal'in diktatörlük kurmaya çalış-
tığını söyledi. İleri Gazetesinin sahibi Suphi Nu-
ri (İleri)'nin kardeşi olan Celal Nuri (İleri)'nin
milletvekili ve Mustafa Kemal'e yakın bir isim
olduğunu, İleri'nin hükümeti sert bir biçimde e-
leştirmesine ve Mustafa Kemal'in başa geçme-
sini istemesine rağmen Ankara basınının Mustafa
Kemal'den korkuları sebebiyle bu eleştirilere
cevap verememesini buna gerekçe olarak gös-
terdi.

Aynı makalesinde milletvekillerinin kendi gö-
rüşlerini ortaya koyamayarak adeta verilen e-
mirleri yerine getiren kişiler haline geldikleri-
ni, Mustafa Kemal'e Halifelik teklifi yapıldığı-
nı iddia ederek, parti başkanlığı, Meclis Baş-
kanlığı, Cumhurbaşkanlığı ve Halifeliğin aynı
kişide toplanmasının diktatörlük belirtisi oldu-
ğunu söyledi ve parti içerisinde de aynı korku-
nun hakim olduğunu savundu.(Yalçın 9 Kasım
1923)

İslamcı basının önde gelen isimlerinden olan
Tevhidi Efkar'ın Cumhuriyetin ilanı ile ilgili
yorum yapmamasına rağmen yine aynı kanadın
temsilsizi ve güçlü sesi Selibürreşad'da dolaylı
olarak yorumlar yapıldı. 14 Ağustos 1908'den
beri yayınlanmakta olan dergi, ilk olarak Sıratı
Müstakim adıyla yayınlanırken 1912'den sonra
Sebilürreşad adıyla yayınına devam etti ve hep
güçlü yayın organları arasında kaldı. Dergi ya-
yınlarında Cumhuriyete karşı doğrudan bir
cephe almazken, Cumhuriyetin İslamiyeti red-
detmediğini ısrarla vurgulamaya çalışır ve daha
çok Batılılaşma fikrini eleştirir. Ayrıca Hilafet
konusuna da değinerek bu kuruma hükümetin
müdahale etmeyeceğini açıkladığını ileri sü-
rer.(Sebilürreşad 15 Kasım 1923)

Bu sert eleştiriler devam ederken, özellikle hü-
kümet yanlısı basında yer alan haberlerle Hilafet
meselesi gündeme geldi. Bir yandan Cum-
huriyetin ilan şekline ve mevcut yönetime karşı
sert eleştiriler yapılırken diğer yandan üçüncü
bir tartışma konusu açıldı. Hilafet konusunda
yapılan tartışma bir anlamda yüksek olan tansi-
yonun daha da artmasına sebep olurken, yöne-
tim bu tartışmadan hareketle muhalif basına

gözdağı verecektir.

İstanbul basının çizmeyi aşan eleştiri ve yorumları Ankara yönetiminin yapacağı yeni reformlar için de engel teşkil etmekteydi ve İstanbul basınının hizaya getirilmesi gerekiyordu. Hilafet tartışmaları başlamadan önce İstanbul basınında, sansürün tekrar konacağı haberleri dolaşmaya başladı.(Vatan 9 Kasım 1923) Dönemin Matbuat Umum Müdürü (Basın Yayın Genel Müdürü) Zekeriya Sertel Anadolu Ajansı vasıtasıyla bir açıklama yaparak bu haberlerin doğru olmadığını ve hükümetin basın hürriyetine müdahale etmediğini ve basın hürriyetine saygılı olacağını açıklar.(Vatan 12 Kasım 1923) Ertesi gün İçişleri Bakanı Ferit Bey tarafından uyarılması üzerine kendi ifadesi ile basın hürriyetine saygı göstermeyen bir hükümetle çalışamayacağını belirtir ve iki gün sonra görevden alınır.(Sertel 1977) Bunun anlamı açıktır; hükümet muhalif basına iyi gözle bakmamaktadır ve açık bir biçimde tehdit etmektedir.

Bu gelişmeler olurken 8 Kasım'da çıkan bir haber siyasi tansiyonu bir kat daha artırır. Haber Halife ile ilgilidir ve kamuoyunun dikkatlerini çekecek kadar önemlidir. Haberde Cumhuriyetten sonra Halife meselesinin gündeme geldiği bildirilerek Halifenin istifa ettiği, İslam ülkeleri temsilcilerinin bir araya gelerek yeni bir Halife seçecekleri söylenmektedir.

Akşam'ın haberi ertesi günü (9 Kasım tarihli) diğer gazetelerde yayınlanan haberlerle tezip edilirken 10 Kasım tarihli Tanin'de İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri'nin Halifeye hitaben kaleme aldığı açık mektup dikkatleri çekti.(Tanin 10 Kasım 1923) Mektupta Lütfi Fikri, Halifeye istifa etmemesini, istifa etmesi halinde konumunu kaybedeceğini ayrıca İslam ülkeleri temsilcilerinin katılımıyla seçilecek bir Halifenin Türklerden olmayacağını ileri sürdü. Akşam'ın haberi tartışılırken 27 Eylül 1923 tarihinde "İslam Cemiyeti Komitesi" adına Ağa Han ve Emir Ali tarafından Başbakan İsmet Paşa'ya gönderilen ve Halifenin konumunun ne olacağı sorulan mektubun 5 Aralıkta Tanin ve İkdam'ın birinci sayfasında, 6 Aralıkta Tevhidi Efkar'ın ikinci sayfasında haber olarak yayınlanması ile birlikte siyasi tansiyon iyice yükseldi.

Mektup içişlerimize karışmak olarak addedilmekle birlikte İsmet Paşa'ya gelmeden gazete-

lerde yayınlanmasının suç olduğu bildirilerek konu hükümet tarafından 8 Aralıkta Meclis'e getirildi. Yapılan tartışmalardan sonra Başbakan İsmet Paşa'nın, bu haberi yazarların ve sorumluların vatana ihanet suçu işledikleri, bu sebeple İstiklal Mahkemesi kurularak gazetecilerin yargılanması teklifi kabul edilerek ilk defa basın için İstanbul İstiklal Mahkemesi kuruldu.(TBMM 1985) Başkanlığını Cebelibereket Mebusu İhsan (Topçu İhsan) Bey'in yapacağı mahkemede Konya Mebusu Cevat Bey, Hakkari Mebusu Asaf Bey, Kütahya Mebusu Cevdet Bey üye, Saruhan Mebusu Vasıf Bey ise savcı olarak görev yapacaktır.(Tunçay 1981)

Mahkemenin kurulmasından sonra ilgili gazeteciler gözaltına alınmaya başladılar. Tanin'den başyazar Hüseyin Cahit ile sorumlu müdür Baha Bey, İkdam'dan başyazar Ahmet Cevdet ile sorumlu müdür Ömer İzzettin, Tevhidi Efkar'dan başyazar Velit Bey ile sorumlu müdür Hayri Muhittin Bey ile İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri ve Hilafet Başyaverlerinden Ekrem Bey gözaltına alındı.(Price 1968) Yargılama 15 Aralık'ta başladı ve 2 Ocak'ta tamamlandı. Yargılamada diğer gazeteciler de şahit olarak dinlendi.

Savcının cezalandırılmalarını istemesine rağmen mahkeme, yazılan mektubun devletin içişlerine karışmak anlamına geldiğini ve suç olduğunu, gazetecilerin ise bunu kasıtlı olarak yayınlamadıkları kanaatine vararak gazetecileri suçsuz buldu. Yargılananlardan İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri suçlu bulunarak cezaya çarptırıldı.("Şerefli Karar Tarihi İntikal Eyledi", Tanin 3 Ocak 1924; Ayın Tarihi C.II, 471-472) Ancak mahkemenin diğer davalar sebebiyle verdiği cezalarla birlikte Lütfi Fikri'nin cezası Meclis tarafından Hilafet kaldırılmadan önce 13 Şubat 1924'de affedildi.(Aybars 1982)

Cumhuriyetin ilanından önce başlayan ve zamanla dozajı artan eleştiri ve yorumların Cumhuriyetin ilan şekli Hilafet konusu ile birlikte zirveye çıktığı, bundan rahatsız olan hükümetin İstanbul İstiklal Mahkemesi'ni basının üzerine gönderdiği görülür. Mahkemenin basına ceza vermemesine rağmen yaratılmak istenen etki sağlanmış ve haber, eleştiri ve yorumlardaki sertlik hafiflemiştir. Mahkemenin ceza vermemesinde başta Mustafa Kemal olmak üzere dönemin üst yöneticilerinin ülkenin basına olan ihtiyacı ve reformlarda basının oynayacağı rol etkili olmuştur. 22 Kasım tarihi parti grubu

Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı (3-12).

toplantısında görünürde Rauf Bey, arka planda ise muhaliflere gözdağı verilerek yaratılan ortam İstanbul İstiklal Mahkemesi vasıtasıyla basın organları üzerinde yaratıldı.

Basının desteğini korumak, bir anlamda İstanbul İstiklal Mahkemesi'nin yarattığı olumsuz havayı dağıtmak için Mustafa Kemal basının önde gelen isimlerinden olan başyazarlar Hüseyin Cahit (Tanin), Necmettin Sadak (Akşam), Velit Ebüzziya (Tevhidi Efkar), Ahmet Cevdet (İkdam), Celal Nuri (İleri), Mehmet Asım (Vakit), Hüseyin Şükrü (Tercümanı Hakikat), Ahmet Emin (Vatan)'i İzmir'e davet etti. 1 Şubat tarihli Tevhidi Efkar'da çıkan bir yazıdan dolayı Velit Ebüzziya toplantıya alınmazken, diğer gazeteciler 45 Şubat 1924 akşamları iki kere Mustafa Kemal'le görüştüler. Gazeteciler Mustafa Kemal'den isteklerde bulundular, Mustafa Kemal ise yapılacak reformlar için gazetecilerden destek ve Cumhuriyetin etrafından kenetlenmelerini istedi. Hüseyin Cahit Mustafa Kemal'e verdiği cevapta yine hürriyetler konusuna değindi ve hürriyetlerin zorla kazanılmasına rağmen ancak karşılıklı anlayışla korunabileceğini söyledi.(Unan 1959, Atay 1984, Yalman 1970)

Mustafa Kemal'in görüşmesi basına verilen önemin göstergesi olduğu kadar Cumhuriyetin ilanı ile ilgili görüş alış verişi anlamı yanında yakında gündeme gelecek olan Hilafet için de zemin oluşturuyordu. Görüşmeden sonra muhalif basında önemli bir yumuşama görülecek ancak basınla hükümetler arasında her zaman olan ve olması gereken karşılıklı eleştiri ortamı 1924 yılı sonbaharında yeniden başlayacak ve bu ortam Takriri Sükun dönemine kadar sürecektir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte uzun bir savaş döneminden sonra milletler arenasında kendisini kabul ettiren yeni devlet barış anlaşmasının imzalanması ile birlikte hızlı bir reform hareketlerine girmiştir. Yapılan reformların en önemlilerinden birisi olan Cumhuriyetin ilanı basınla yönetim arasında gergin bir ortamın oluşmasına sebep olmuştur. Bu gerginliğin oluşmasında basının yaklaşık bir yıldır sürdürdüğü sert eleştiri ve yorumlar kadar dönemin tek partisi olan Halk Fırkası içerisindeki radikallerin basına karşı tutumları ve yönetimin reformları hızlı olarak yapma isteği yatmaktadır.

Ülke basını açısından en önemli merkez olan İstanbul'daki basın organlarının yoğun olarak muhalefet saflarında yer alması Ankara yönetiminin tepkisi çekmiştir. Mevcut yönetimin zaten Cumhuriyet olduğu konusunda fikir birliği bulunmasına rağmen ilan konusunda basın organlarında farklı sesler yükselmiştir. İlanla karşı çıkanların sesi cılız kalırken ilanın ne şekilde yapılacağı konusunda da Cumhuriyetin ilan edilmesini isteyenler arasında fikir birliği yoktur. Hükümet yanlısı basının iktidarın icraatlarının doğru kabul edilmesi gerektiği ile ilgili görüşlerine muhalefet saflarında yer alan ve Cumhuriyetin ilanını destekleyenlerin karşı çıkması söz konusudur.

İlanın beklenmeyen veya önceden bilinmeyen bir tarihte (29 Ekim'de) yapılması muhalefet basınındaki eleştiri ve yorumların dozajını artırırken eleştirinin odak noktasını doğrudan Mustafa Kemal ve hükümet oluşturmuştur. Muhalefet yanlısı basının eleştirilerinde Rauf Bey'in başını çektiği dönemin tek parti içerisindeki muhalif milletvekillerinin de etkisi görülmektedir. Özellikle Hüseyin Cahit (Yalçın)'in yazıları kimi zaman eleştiri sınırını aşarken iktidar yanlısı ve muhalif basın arasında da eleştiriler yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile Hilafet'in kaldırılması arasında dört aydan fazla bir zaman olmasına rağmen her iki konunun basında tartışması 1923 Ekim-Kasım aylarında yapıldığı görülmüştür. Her iki konu ile ilgili basının eleştiri ve yorumlarına karşılık olarak İstanbul İstiklal Mahkemesi kurularak basına gerekli mesaj verilmiştir. Mahkeme sonrasında yaratılan ılımlı hava ile birlikte basın organları küstürülmez iken mart ayında kaldırılacak olan Hilafet için de gerekli zemin hazırlanmıştır. Siyasi reformlar açısından son derece önemli olan 1923 yılı sonbaharında her şeye rağmen son derece geniş bir basın hürriyetinin olduğu, hükümetin son derece olumsuz eleştirilerine rağmen ülke için gerekliliğine inandığı basını yok etmek yerine gerekli kontrolü sağlayarak onun desteğinde reformları yaptığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

Abalıoğlu YN (4 Kasım 1923) Rauf Beyin Beyanatı, Yeni Gün
Atatürk M K (1973) Nutuk, C.II, İstanbul
Atay FR (1955) Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, İstanbul

- Atay FR (1984) Çankaya, İstanbul
Aybars E (1982) İstiklal Mahkemeleri (1923-1927), Ankara
Bozkurt ME (1967) Atatürk İhtilali, İstanbul
Ebuzziyazade V (15 Ekim 1923) Ankara'nın Şikayetleri, Tevhidi Efkar
Ebuzziyazade V (19 Ekim 1923) Fakat Müntehir Değiliz, Tevhidi Efkar
Ebuzziyazade V (20 Ekim 1923) Meclis Reisliği ile Cumhuriyet Reisliği Bir Arada Olmaz, İkisinden Biri Tercih Edilmeli, Tevhidi Efkar
Güz N (1991) Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927), Ankara
İskit SR(1939) Türkiye'de Matbuat Rejimleri, İstanbul
Kansu (I) MM (1988) Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara
Kansu (II) MM (1988) Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara
Kuran AB (1959) Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul
Price MP (1968) A History of Modern Turkey (From Empire to Republic), London
Sebilürreşad, (1923) C.23, S.575, 15 (Kasım) 1923
Sertel Z (1977) Hatırladıklarım, İstanbul
Soysal İ (1983) Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, Ankara
TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985) C.IV, Ankara
Tuncay M (1981) Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Ankara
Uluğ NH (1975) Halifelğin Sonu, İstanbul
Unan N (1959) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Ankara
Yalçın HC (29 Eylül 1923) Hükümeti Milliye ve Cumhuriyet, Tanin
Yalçın HC (1 Ekim 1923) Teşkilatı Esasiye Kanununda Tadilat, Tanin
Yalman AE (5 Ekim 1923) Gazi Paşa Hazretlerine Maruzat, Vatan
Yalçın HC (9 ekim 1923), Mühim Bir Münakaşa, Tanin
Yalçın HC (31 Ekim 1923) Yaşasın Cumhuriyet, Tanin
Yalçın HC (1 Kasım 1923) Yeni Kabine, Tanin
Yalçın HC (4 Kasım 1923) Cumhuriyet Riyaseti ve Fırka Reisi, Tanin
Yalçın HC (9 Kasım 1923) Korktuğumuz Nedir?, Tanin
Yalçın HC (1976) Siyasal Anılar, İstanbul
Yalman AE (5 Ekim 1923) Gazi Paşa Hazretlerine Maruzat, Vatan
Yalman AE (1970) Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, C.III, İstanbul □